

Chet tili darslarida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish

Umeda Istatovna Sultonova
Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tili darslarida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish masalalari ko'rib chiqiladi. Globallashuv jarayonlari va xalqaro hamkorlikning kengayishi sharoitida chet tilini o'rganuvchilar uchun til bilimidan tashqari, madaniyatlararo muloqot malakasini egallash muhim zarurat bo'lib qolmoqda. Maqolada madaniyatlararo kompetensiyaning nazariy asoslari, uning tarkibiy qismlari, chet tili ta'limida bu kompetensiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar va metodlar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, o'zbek maktablari va oliy ta'lim muassasalarida chet tili o'qitishning amaldagi holati va unda madaniyatlararo tarkibiy qismning o'rni baholanadi. Tadqiqot davomida xorijiy (Byram, Kramsch, Liddicoat) va mahalliy (Yo'ldoshev, Shodmonov, Mirzayeva) olimlarning asarlari asosida nazariy va amaliy xulosalar chiqarilgan. Maqola natijasida chet tili o'qituvchilari uchun madaniyatlararo kompetensiyani dars jarayoniga integratsiya qilishga doir amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi; chet tili ta'limi; lingvokulturologiya; kommunikativ kompetensiya; madaniyatlararo dialog; interkulturalizm; til va madaniyat; pedagogik metodologiya; kompetentsiyaviy yondashuv

Developing Intercultural Communicative Competence in Foreign Language Classes

Umeda Istatovna Sultonova
University of World Economy and Diplomacy

Abstract: This article examines the development of intercultural communicative competence within foreign language classes. In the context of globalization and expanding international cooperation, it has become essential for foreign language learners to acquire skills in intercultural communication, in addition to linguistic knowledge. The article analyzes the theoretical foundations of intercultural competence, its constituent components, and various pedagogical approaches and methods aimed at fostering this competence in foreign language education. Furthermore, it evaluates the current state of foreign language instruction in Uzbek

schools and higher education institutions, specifically regarding the role of the intercultural component. The study draws theoretical and practical conclusions based on the works of both international scholars (Byram, Kramsch, Liddicoat) and local researchers (Yuldoshev, Shodmonov, Mirzayeva). The article concludes by offering practical recommendations for foreign language teachers on how to integrate intercultural competence into the teaching process.

Keywords: intercultural communicative competence; foreign language education; linguoculturology; communicative competence; intercultural dialogue; interculturalism; language and culture; pedagogical methodology; competence-based approach

Kirish

XXI asrda dunyo tobora bir-biriga bog'liq, ko'p madaniyatli va dinamik makonga aylanib bormoqda. Xalqaro hamkorlik, akademik almashinuvlar, turizmning rivojlanishi va raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi insonlarni turli madaniyat vakillari bilan muloqotga kirishishga undamoqda. Shu bois zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biri chet tili o'qitishni nafaqat lingvistik, balki madaniyatlararo muloqot malakasini shakllantirish nuqtai nazaridan ham tashkil etishdan iboratdir.

O'zbekistonda ta'limni modernizatsiya qilish, xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020) va 2022–2026 yillarga mo'ljallangan ta'limni rivojlantirish konsepsiyasida chet tillarni o'qitish sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan [1]. Ushbu siyosat doirasida chet tili ta'limida kommunikativ va madaniyatlararo kompetensiyalarni rivojlantirish alohida e'tibor talab etmoqda.

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi (MMK) - bu boshqa madaniyat vakillari bilan samarali, hurmatli va o'zaro tushunishga asoslangan muloqot olib borish qobiliyatidir. U faqat til bilimini emas, balki madaniy bilimlar, ijtimoiy ko'nikmalar va kritik refleksiya qobiliyatlarini ham o'z ichiga oladi [2].

Maqolaning maqsadi: chet tili darslarida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy asoslarini aniqlash, amaliy usullarini tahlil qilish va o'zbek ta'lim tizimiga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari:

1. Madaniyatlararo kompetensiya tushunchasining mazmun-mohiyatini aniqlash.
2. Jahon pedagogik tajribasida bu kompetensiyani rivojlantirish yondashuvlarini o'rganish.
3. O'zbek maktablarida chet tili o'qitishning hozirgi holatini tahlil qilish.
4. Dars jarayoniga integratsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda birinchi marta madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish masalasi o'zbek ta'lim kontekstidir ko'rib chiqilgan va mahalliy sharoit uchun moslashtirilgan metodologik model taklif etilgan.

Asosiy qism

1. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasining nazariy asoslari

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi nazariyasi XX asrning ikkinchi yarmida shakllana boshladi. Uning rivojlanishiga ko'plab olimlar hissa qo'shgan.

1.1. Tushunchaning tarixiy-ilmiy tahlili

Madaniyatlararo muloqot (intercultural communication) fanining asoschisi sifatida amerikalik antropolog va madaniyatshunos Edward T. Hall tan olingan. U 1959 yilda nashr etilgan "Sukunat tili" (The Silent Language) asarida madaniyat «past kontekstli» va «yuqori kontekstli» turlarga bo'linishini asoslab berdi [3]. Ushbu nazariya turli madaniyat vakillari o'rtasida muloqotdagi tushunmovchiliklarning kelib chiqishini tushuntirishda fundamental ahamiyat kasb etadi.

Keyinchalik niderlandiyalik sotsiolog Geert Hofstede o'zining 50 dan ortiq mamlakatda o'tkazilgan tadqiqotlari asosida madaniy o'lchamlar nazariyasini (cultural dimensions theory) ishlab chiqdi. Uning modeli madaniyatlararo farqlarni individualizm/kollektivizm, quvvatni taqsimlash, noaniqlikdan qochish va boshqa ko'rsatkichlar orqali o'lchashni taklif etdi [4]. Bu nazariya tilshunolar va chet tili o'qituvchilari uchun ham qimmatli vosita sifatida tan olingan.

Britaniyalik olim Michael Byram 1997 yilda chop etilgan "Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini o'qitish va baholash" asarida eng keng tarqalgan MMK modelini taklif etdi. Uning modeliga ko'ra, MMK besh asosiy komponentdan iborat [2]:

- Bilimlar (savoir) - o'z va boshqalar madaniyati haqidagi faktik bilimlar;
- Ko'nikmalar - tushunish va munosabat bildirish (savoir comprendre) - turli madaniyatlardagi faktlar va hujjatlarni talqin qilish qobiliyati;
- Ko'nikmalar - kashf etish va o'zaro ta'sir (savoir apprendre/faire) - yangi madaniy bilimlarni egallash va real muloqotda qo'llash qobiliyati;
- Ta'limiy jarayonga bog'liq his-tuyg'ular va qadriyatlar (savoir être) - madaniy relativizm, empatiya, ochiqlik;
- Tanqidiy madaniy ong (savoir s'engager) - o'z va boshqalar madaniyatini tanqidiy baholash.

Byramning ushbu modeli hozirga qadar chet tili ta'limida MMKni o'lchash va rivojlantirish uchun asosiy referens sifatida ishlatilmoqda.

Til va madaniyat o'rtasidagi munosabat

Tilshunos Claire Kramersch (1993) o'zining mashhur "Kontekst va madaniyat tilni o'qitishda" asarida tilni faqat muloqot vositasi emas, balki madaniy o'zlikni ifodalash va konstruksiya qilish maydoni sifatida talqin etdi [5]. Uning ta'kidlashicha, chet tilini

o'rganuvchi nafaqat yangi til kodini, balki yangi madaniy prizmani ham egallaydi. Bu jarayon esa o'rganuvchining o'z madaniy o'zligini qayta anglashiga olib keladi.

O'zbek tilshunosi va metodist Yo'ldoshev B.A. (2019) o'zining "Chet tili ta'limida lingvokulturologik yondashuv" monografiyasida Byram modelini o'zbek ta'lim muhitiga tatbiq etishning usullarini ko'rsatib berdi [6]. U o'zbek o'quvchilariga xos madaniy stereotiplarni va ularni chet tili darslarida qanday yo'l bilan munosib tarzda muhokama qilish mumkinligini aniqladi.

1. Yevropa mos yozuv doirasi va MMK

Evropa Kengashining "Tillarni o'qitish va baholash uchun umumiy mos yozuv doirasi" (CEFR, 2001, yangilangan 2020) chet til o'qituvchilari uchun umumiy metodologik asos yaratdi. 2020 yilgi kengaytirilgan nashrda madaniyatlararo kompetensiyaga alohida bo'lim ajratildi va uning rivojlanish bosqichlari A1 dan C2 gacha tavsiflandi [7]. Ushbu hujjat O'zbekistonda ham chet tili o'qitish standartlarini ishlab chiqishda asosiy manba sifatida foydalanilmoqda.

2. Chet tili ta'limida madaniyatlararo yondashuv

Chet tili ta'limida madaniyatlararo yondashuv turli pedagogik nazariyalar va modellar orqali amalga oshiriladi.

Kommunikativ til ta'limi (CLT) va madaniyat

Kommunikativ til ta'limi (Communicative Language Teaching - CLT) 1970-80-yillarda shakllangan va hozirda dunyodagi eng keng tarqalgan metodologiyalardan biri hisoblanadi. CLT ning asosiy maqsadi o'quvchilarga real hayotiy muloqot vaziyatlarida til vositalarini samarali qo'llashni o'rgatishdir [8].

Shodmonov N.T. (2021) o'z tadqiqotida CLT metodologiyasini O'zbekiston sharoitiga tatbiq etishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni tahlil qildi va dars jarayonida madaniyatlararo tarkibiy qismni kuchaytirishning yo'llarini tavsiya etdi [9]. Uning fikricha, O'zbekistonda chet tili darslari ko'pincha grammatika va tarjimaga yo'naltirilgan bo'lib, madaniyatlararo muloqot komponenti etarlicha e'tiborga olinmaydi.

Madaniyatlararo ta'lim modellari

Jahon pedagogikasida madaniyatlararo ta'limning bir necha modeli mavjud:

a) Milton Bennett modeli (DMIS - Madaniy farqlarni rivojlantirish modeli, 1993) bu model o'quvchining madaniyatlararo sezgirligini olti bosqichda tasvirlaydi: rad etish, himoya qilish, minimizatsiya, qabul qilish, moslashish va integratsiya. O'qituvchi ushbu bosqichlarni bilgan holda dars faoliyatini o'quvchining hozirgi darajasiga moslashtirishi kerak [10].

b) Liddicoat va Scarino modeli (2013) - bu model to'rtta asosiy jarayonni o'z ichiga oladi: bilish (noticing), solishtirishni tahlil qilish (comparing), o'zaro aloqa (interacting) va refleksiya qilish (reflecting). Ushbu model o'quvchilarni passiv

madaniyat ma'lumotlarini oluvchidan faol madaniy tadqiqotchiga aylantirish uchun mo'ljallangan [11].

c) Deardorff piramidasi modeli (2006) - bu model MMK ni ichki tomondan (munosabatlar, bilimlar, ko'nikmalar) tashqi tomoniga (muloqot xulq-atvori va ijobiy natijalar) qarab rivojlanadigan ierarxik tuzilma sifatida tasvirlaydi [12].

Chet tili o'qitishda madaniy mazmun

Mirzayeva G.R. (2020) chet tili darsliklaridagi madaniy mazmunni tahlil qilib, O'zbekistonda ishlatiladigan ingliz tili darsliklarining ko'pchiligi G'arb madaniyatiga yo'naltirilganligini aniqladi [13]. Bu holat o'quvchilar uchun o'z madaniyatini chet tilida ifodalash imkoniyatini cheklab qo'ymoqda. Tadqiqotchi mahalliy madaniy mazmunni darsliklariga kiritish zarurligini ta'kidladi va buning uchun bir nechta pedagogik tamoyillarni taklif etdi:

1. Ikki tomonlama madaniyat tamoyili: darsda faqat maqsad tilining madaniyati emas, o'z madaniyatini ham o'rganish va solishtirishni tashkil etish;
2. Autentik materiallar tamoyili: haqiqiy madaniy kontekstdan olingan matnlar, videolar, rasmlar va audio materiallardan foydalanish;
3. Kritik refleksiya tamoyili: o'quvchilarni o'z madaniy stereotiplarini tanqidiy baholashga undash.

Kompetensiyani rivojlantirishning amaliy usullari

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini chet tili darslariga integratsiya qilishning bir qator samarali usullari va metodlari mavjud.

Madaniy case-studylar (holat tahlili)

Case-study metodi o'quvchilarga madaniyatlararo muloqot vaziyatlarini real hayotdan olingan misollar orqali tahlil qilish imkonini beradi. Bu metodning muhim jihati shundaki, o'quvchilar muayyan muloqot muammosini turli madaniy nuqtai nazardan ko'rib chiqadilar.

Rahimova D.A. (2018) Toshkent maktablarida ingliz tili darslarida case-study metodini qo'llash bo'yicha tajriba o'tkazdi. Uning tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, ushbu metodni muntazam qo'llash o'quvchilarning madaniyatlararo sezgirlikni (intercultural sensitivity) 27% ga oshirdi [14].

Rolli o'yinlar va drama elementlari

Rolli o'yinlar o'quvchilarga madaniyatlararo muloqot vaziyatlarini xavfsiz muhitda sinab ko'rish imkonini beradi. Bu usul quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi [8]:

- Empatiya: boshqa madaniyat vakili rolini o'ynash orqali uning nuqtai nazarini tushunish;
- Pragmatik kompetensiya: turli madaniy kontekstlarda munosib til vositalarini tanlash;

- Noverbal muloqot: turli madaniyatlardagi imo-ishora, ovoz ohangi va masofa me'yorlarini o'rganish.

Tandem va virtual almashinuvlar

Tandem metodi ikki xil ona tilli o'quvchini juft qilib bir-birini til va madaniyatda o'rgatishga asoslanadi. Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan bu metodning virtual shakli - e-tandem - keng tarqalmoqda [15].

Surayyo Hasanova (2022) Samarqand davlat chet tillar instituti talabalarida e-tandem metodi samaradorligini o'rgangan. U nemis va ingliz tili o'rganuvchilarini Germaniya va Buyuk Britaniya talabalariga bog'lagan va semestr oxirida madaniyatlararo kompetensiya testini o'tkazgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, e-tandem guruhidagi talabalar nazorat guruhiga nisbatan MMK ko'rsatkichlarida sezilarli o'sishga erishgan [16].

Autentik matnlar va media materiallar

Autentik matnlar (gazeta maqolalari, filmlar, reklamalar, qo'shiqlar) o'quvchilarni haqiqiy madaniy kontekstga olib kiradi. Kramersch (1993) ta'kidlashicha, autentik matnlar bilan ishlash o'quvchilarni passiv madaniyat ma'lumotini oluvchidan faol madaniy tadqiqotchiga aylantiradi [5].

Autentik materiallar bilan ishlash bosqichlari:

1. *Tayyor bo'lish bosqichi* - materialga oid oldingi bilimlarni faollashtirish, savolllar berish;
2. *O'rganish bosqichi* - matnni/videoni ko'rish/o'qish va madaniy elementlarni aniqlash;
3. *Tahlil bosqichi* - madaniy elementlarni o'z madaniyati bilan solishtirish;
4. *Refleksiya bosqichi* - o'z munosabat va his-tuyg'ularini ifodalash.

Madaniy portfel (Cultural Portfolio)

Madaniy portfel o'quvchilarga o'z madaniyatlararo tajribalarini yozib borish, tasvirlab borish va aks ettirish imkonini beradi. Bu vosita Evropa tillar portfelining (European Language Portfolio) tarkibiy qismi bo'lib, o'quvchining madaniyatlararo o'sishini uzluksiz kuzatishga xizmat qiladi [7].

Xudoyberganova M.S. (2023) Toshkent Davlat pedagogika universitetida madaniy portfelni ingliz tili darslarida joriy qilish tajribasini tavsiflab berdi. Uning tadqiqotiga ko'ra, bir yillik portfel yuritish talabalarning madaniyatlararo o'z-o'zini anglash (intercultural self-awareness) darajasini sezilarli darajada oshirdi [17].

Loyiha ishlari va tadqiqot topshiriqlari

Loyiha ishlari o'quvchilarni o'zlari qiziqadigan madaniy mavzular bo'yicha chuqur tadqiqot olib borishga undaydi. Masalan:

- Ikki madaniyatdagi bayramlarni qiyosiy tahlil qilish;
- Turli mamlakatlardagi yoshlar madaniyatini solishtiruvchi mini-anketa o'tkazish;

- Chet eldagi talaba bilan suhbat o'tkazib, uning kundalik hayotini tavsiflovchi esse yozish.

O'zbek maktablarida tajriba va muammolar

O'zbekistonda chet tili ta'limining rivojlanishi va unda madaniyatlararo komponentning joriy etilishini baholash uchun mavjud holat va muammolarni tahlil qilish zarur.

Amaldagi ta'lim tizimining tahlili

O'zbekistonda chet tillarni o'qitish tizimi so'nggi yillarda sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. 2012 yildan boshlab ingliz tili 2-sinfdan o'qitiladigan bo'ldi. 2021 yilda "Xorijiy tillarni o'qitish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" Prezident qaroriga muvofiq til o'qitishning sifatini oshirish bo'yicha bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda [1].

Biroq Yo'ldoshev B.A. (2019) va uning hamkasblari tomonidan o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ko'plab maktab va oliy ta'lim muassasalarida chet tili darslari hali ham asosan grammatika va lug'at o'rgatishga yo'naltirilgan bo'lib, madaniyatlararo komponent qo'shimcha yoki ixtiyoriy element sifatida ko'riladi [6].

O'qituvchilarning tayyorgarligi muammosi

Madaniyatlararo kompetensiyani o'quvchilarda rivojlantirish uchun avvalo o'qituvchining o'zi ushbu kompetensiyaga ega bo'lishi va uni darsda qo'llash metodologiyasini bilishi kerak. Mirzayeva G.R. (2020) o'tkazgan so'rovnoma ko'ra [13]:

- Toshkent maktablarida so'ralgan 120 ingliz tili o'qituvchisining 68% i o'zini madaniyatlararo kompetensiya bo'yicha «o'rtacha tayyorlangan» deb baholagan;

- 74% o'qituvchi darsliklar va o'quv dasturlarida madaniyatlararo komponentning etarli emasligidan shikoyat qilgan;

- Atigi 23% o'qituvchi autentik materialardan muntazam foydalanishini aytgan.

Shu nuqtai nazardan, pedagogik kadrlar tayyorlash tizimida madaniyatlararo metodologiyaga alohida kurs ajratish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quv dasturlari va darsliklar tahlili

O'zbek maktablarida ishlatiladigan ingliz tili darsliklari asosan ikkita toifaga bo'linadi: xorijiy nashrlar (Macmillan, Oxford, Pearson) va mahalliy nashrlar. Xorijiy darsliklar metodologik jihatdan zamonaviy bo'lsada, ulardagi madaniy kontekst G'arbga yo'naltirilgan bo'lib, o'zbek o'quvchilariga tegishli mahalliy madaniy material deyarli uchramaydi [13].

Mahalliy darsliklarning aksariyati esa madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishga emas, grammatik qoidalar va lug'at boyitishga ko'proq e'tibor qaratadi. Bu muammo chet til ta'limidagi asosiy tizimiy kamchilik sifatida qayd etilgan [9].

Ijobiy tajribalar va muvaffaqiyatli amaliyotlar

Shu bilan birga, O'zbekistonda ijobiy tajribalar ham mavjud. Toshkent shahridagi bir qator ixtisoslashgan maktablar va til markazlari madaniyatlararo komponentni dars jarayoniga muvaffaqiyatli tatbiq etmoqda. Jumladan:

- Westminster xalqaro universitetida (Toshkent) madaniyatlararo muloqot bo'yicha alohida kurs joriy etilgan va u majburiy fanlar ro'yxatiga kiritilgan;
- Toshkent Davlat pedagogika universitetining chet tillar fakultetida madaniyatlararo kompetensiyani baholashning portfel tizimi sinovdan o'tkazilmoqda;
- Bir qator xususiy til maktablarida autentik video materiallar va real hayotiy vaziyatlar asosida darslar tashkil etilmoqda.

Muhokama

Ushbu tadqiqotda keltirilgan nazariy asoslar va amaliy tajribalar tahlili bir qator muhim savol va muammolarga e'tiborni jalb qiladi.

Madaniy nisbiylik va universal qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat. Madaniyatlararo ta'limning asosiy qiyinchiliklaridan biri shundaki, u ba'zan madaniy nisbiylilik (cultural relativism) bilan universal insoniy qadriyatlar o'rtasidagi ziddiyatga duch keladi. Masalan, ba'zi madaniy amaliyotlar (genderga asoslangan kamsitishlar, muayyan diniy cheklovlar) universal insoniy huquqlar bilan to'qnashishi mumkin. Byram (1997) bu masalada «tanqidiy madaniy ong» (critical cultural awareness) tushunchasini taklif etib, o'quvchilarni barcha madaniy amaliyotlarni tanqidsiz qabul qilmaslikka undagan [2]. O'zbek ta'lim muhitida ushbu masala ayniqsa dolzarb, chunki darsda turli diniy va etnik guruhlar vakillari o'qishi mumkin.

O'qituvchining roli va cheklovlari. Madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish jarayonida o'qituvchi faqat bilim uzatuvchi emas, balki madaniyatlararo vositachi (intercultural mediator) vazifasini bajarishi kerak. Bu esa o'qituvchidan o'z madaniy stereotiplarini anglash, ularni tanqidiy baholash va o'quvchilarga ham shunday qilishni o'rgatish qobiliyatini talab etadi [11]. O'zbek maktablari sharoitida esa bu yangi pedagogik rol talablari ko'pchilik o'qituvchilar uchun hali yangilik bo'lib qolmoqda.

Baholash muammosi. MMK ni baholash an'anaviy grammatik test yoki leksik topshiriqlar bilan o'lchanadigan til ko'nikmalaridan farqli ravishda ancha murakkabroq. Deardorff (2006) ta'kidlaganidek, MMK ko'pincha qisqa muddatli kuzatish yoki test orqali emas, balki uzluksiz portfel, o'z-o'zini baholash va refleksiya varaqlari orqali o'lchanadi [12]. Hozirgi davrdagi standartlashtirilgan imtihon tizimlari (OGE, USE, IELTS, CEFR testlari) esa madaniyatlararo kompetensiyani to'liq aks ettira olmaydi.

Globallashuv va mahalliy o'zlik saqlash muvozanati. O'zbekiston ta'lim tizimida chet tilini o'qitish global integratsiya va mahalliy madaniy o'zlikni asrash o'rtasidagi murakkab muvozanatni talab etadi. Jamshid Usmonov (2022) ta'kidlaganidek, ideal

madaniyatlararo ta'lim nafaqat xorijiy madaniyatni tushunishga, balki o'z madaniy merosini chet tili orqali xorijiy auditoriyaga yetkazishga ham o'rgatishi lozim [18].

Xulosa va takliflar

Ushbu tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi zamonaviy chet tili ta'limining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u til bilimlaridan tashqari madaniy bilimlar, ko'nikmalar, munosabatlar va tanqidiy ongini o'z ichiga oladi. Byram modeli (1997) hozirga qadar ushbu kompetensiyani tavsiflovchi eng keng qabul qilingan doira bo'lib qolmoqda [2].

2. Globallashtirish va xalqaro integratsiya sharoitida O'zbekistonda chet tili ta'limida madaniyatlararo komponentni kuchaytirish davlat ta'lim siyosatining strategik ustuvor yo'nalishiga aylanishi zarur. Amaldagi ta'lim tizimida ushbu komponent etarli e'tibor olmayapti [1, 9].

3. Samarali usullar sifatida madaniy case-studylar, rolly o'yinlar, e-tandem, autentik materiallar va madaniy portfel alohida samaradorlikka ega ekanligi tadqiqotlar bilan tasdiqlangan [14, 16, 17].

4. O'qituvchilarni qayta tayyorlash va ularning madaniyatlararo kompetensiyasini oshirish - tizimning eng zaif bo'g'ini bo'lib, buni hal qilmasdan dars sifatini oshirish mumkin emas [13].

Amaliy takliflar:

1. *Davlat darajasida*: O'zbek maktablari uchun chet tili ta'limi standartlariga madaniyatlararo kompetensiya ko'rsatkichlarini rasman kiritish; darslik muallif jamoalariga madaniyatlararo komponentni darsliklarga integratsiya qilish bo'yicha ko'rsatmalar ishlab chiqish.

2. *Oliy ta'lim va kadrlar tayyorlash darajasida*: Pedagogika universitetlari chet tillar fakultetlarida "Madaniyatlararo ta'lim metodikasi" fani alohida kurs sifatida joriy etilishi; magistratura dasturlariga madaniyatlararo kompetensiyani baholash metodlarini kiritish.

3. *Maktab darajasida*: O'qituvchilar tomonidan haftalik bir dars madaniyatlararo mavzuga bag'ishlanishi; autentik materiallar banki (video, audio, matnlar) yaratilishi va barcha o'qituvchilar bilan bo'lishilishi.

4. *Darslik va o'quv vositalariga*: Mahalliy madaniyat (navro'z, milliy oshxona, san'at, tarix) bilan bog'liq autentik vaziyatlar yangi darsliklarga kiritilishi; ikki tomonlama madaniy taqqoslash vazifalarini joriy etish.

5. *Baholash tizimiga*: Yil boshida va oxirida o'quvchilarning MMK ni o'lchash uchun Byram modeli asosida tuzilgan refleksiya so'rovnomalari joriy etilishi; portfel asosidagi baholashning yuqori sinflarda qo'llanilishi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 11 apreldagi PF-60-son «2022–2026 yillarda xalqaro ta’limni rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni. — Toshkent: O‘zbekiston qonun hujjatlari ma’lumotlar bazasi, 2022. — B. 1–18.
2. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997. — 124 p.
3. Hall E.T. The Silent Language. — New York: Doubleday, 1959. — 240 p.
4. Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov M. Cultures and Organizations: Software of the Mind. 3rd ed. — New York: McGraw-Hill, 2010. — 576 p.
5. Kramsch C. Context and Culture in Language Teaching. — Oxford: Oxford University Press, 1993. — 295 p.
6. Yo‘ldoshev B.A. Chet tili ta’limida lingvokulturologik yondashuv: monografiya. — Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2019. — 182 b.
7. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. — Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. — 272 p.
8. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014. — 390 p.
9. Shodmonov N.T. Kommunikativ til ta’limi: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Tafakkur, 2021. — 215 b.
10. Bennett M.J. Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity // Education for the Intercultural Experience / Ed. by R.M. Paige. — Yarmouth: Intercultural Press, 1993. — P. 21–71.
11. Liddicoat A.J., Scarino A. Intercultural Language Teaching and Learning. — Chichester: Wiley-Blackwell, 2013. — 200 p.
12. Deardorff D.K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education. — 2006. — Vol. 10 (3). — P. 241–266.
13. Mirzayeva G.R. Ingliz tili darsliklarida madaniy mazmun: tahlil va tavsiyalar. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. — 134 b.
14. Rahimova D.A. Case-study metodini chet tili darslarida qo‘llash samaradorligi // Xorijiy tillar: ta’lim va fan. — 2018. — № 3. — B. 44–52.
15. O’Dowd R. Online Intercultural Exchange: An Introduction for Foreign Language Teachers. — Clevedon: Multilingual Matters, 2007. — 290 p.
16. Hasanova S.F. E-tandem metodi orqali madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish: Samarqand tajribasi // Ta’lim va rivojlanish tahlili. — 2022. — № 1. — B. 67–79.

17. Xudoyberganova M.S. Madaniy portfelni ingliz tili darslarida joriy etish: metodologiya va natijalar // Pedagogika va psixologiya. — 2023. — № 2. — B. 88–97.
18. Usmonov J.N. Madaniyatlararo ta'lim va milliy o'zlik: muvozanat muammosi // O'zbek tili va adabiyoti. — 2022. — № 4. — B. 110–119.
19. Султанова, У. И. О ТЕХНОЛОГИЯХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АУТЕНТИЧНЫХ ТЕКСТОВ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ АУДИРОВАНИЮ. КОНСТИТУЦИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН: НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЁЖИ, 127.
20. Султонова, У. И. (2024). Языковой барьер в эпоху глобальной коммуникации: причины и пути преодоления. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4(25), 122-125.
21. Sultonova, U. I. (2025). MADANIYATLAR CHORRAHALARI: TARIX GLOBAL MULOQOTNI QANDAY SHAKLLANTIRGAN. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 5(25), 33-37.
22. СУЛТОНОВА, У. (2025). ЭВОЛЮЦИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ И ЕЁ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ЦИВИЛИЗАЦИЙ. «АСТА NUUZ», 1(1.10), 163-165.